

Araştırma Makalesi / Research Article

ABD VE İNGİLTERE BASININDA MİLLÎ MÜCADELE DÖNEMİNDE KÜTAHYA

Mekki ULUDAĞ¹

Öz

Bu çalışmada Millî Mücadele dönemi boyunca Kütahya’da yaşanan gelişmeler, ABD ve İngiltere basınına yansıyan yönleriyle ele alınmıştır. Dolayısıyla ABD ve İngiltere basınından yararlanılmak suretiyle 1918-1922 yılları arasında Kütahya’da yaşananların okuyucunun bilgisine sunulması çalışmanın ana gayesidir. Bu çalışmada karşılaştırmalı içerik analizi yöntemi tercih edilmiştir. Buna göre öncelikle araştırma konusuyla ilgili haber ve yazılar tespit edilmiş, ardından bu haber ve yazılar objektiflik ilkesi göz önünde bulundurulmak suretiyle tasnif edilmiştir. Kütahya’daki gelişmeleri olduğu gibi okuyucuya sunma gayreti içinde olduğu ve çoğunluğunun haber ajanslarına ait olduğu anlaşılan yazılar öncelikli olarak değerlendirilmiş, yanlış bilgiler içerdiği aşikâr olan haberler değerlendirme dışında tutulmuştur. Değerlendirme kapsamına alınması kararlaştırılan haber ve yazılar, yerli kaynaklardaki bilgilerle karşılaştırıldıktan sonra çalışma kapsamına alınmıştır. Çalışmanın önemli olduğu düşünülen bulguları, Kütahya ile ilgili araştırmaların literatürüne katkıda bulunulması ve dönemin iki önemli ülkesi olan ABD ile İngiltere ülkelerine ait basın organlarının Kütahya’daki gelişmeleri okuyucularına sunum şekillerinin ortaya çıkarılmasıdır. ABD ve İngiltere basın organlarının, Millî Mücadele dönemi boyunca Kütahya’da yaşanan gelişmelere önemli oranda yer verdiği tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kütahya, Millî Mücadele, Amerikan Basını, İngiliz Basını, Türk-Yunan Savaşı.

KÜTAHYA IN THE US AND ENGLAND PRESS DURING THE WAR OF INDEPENDENCE

Abstract

In this paper, the developments in Kütahya during the War of Independence are discussed with their aspects reflected in the US and British press. Therefore, the main purpose of the study is to present the events in Kütahya between 1918-1922 to the information of the reader by using the US and British press. In this study, the comparative content analysis method was preferred. First, news and articles related to the research topic were determined, and then this news and articles were classified by considering the principle of objectivity. The articles, which are understood to present the developments in Kütahya to the reader as they are, and which are understood to belong to the news agencies, were evaluated primarily, and the news that contained false information was excluded from the evaluation. The news and articles decided to be included in the evaluation were included in the study after they were compared with the information from local sources. The study's findings, which are considered important, contribute to the literature of research about Kütahya and reveal how the press organs of the two important countries of the period, the US and England, presented the developments in Kütahya to their readers. It has been determined that the press organs of the US and England gave a significant place to the developments in Kütahya during the War of Independence.

Key Words: Kutahia, Kutaia, Kutaya, The War of Independence, American Press, British Press, Greco-Turkish War.

¹ Dr. Arş. Gör., Dicle Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, mekki.uludag@dicle.edu.tr, ORCID: 0000-0001-6557-7919.

Başvuru Tarihi (Received): 04.11.2022 **Kabul Tarihi** (Accepted): 24.04.2023

Giriş

Millî Mücadele dönemi boyunca Kütahya’da her anlamda önemli gelişmeler yaşanmıştır. Anadolu’nun çeşitli bölgelerinde müttefik devletler tarafından işgal hareketleri başlayınca Kütahya’da işgaller protesto edilmiş ve birçok yere protesto telgrafları çekilmiştir (Öztürk, 2018). Kütahya, işgallere karşı direniş hareketlerinin başladığı ilk yerlerden biri (Günhan, 2016) olduğu gibi sürekli olarak Yunan birliklerinin işgal etmek istediği yerlerden biri olmuş (Sarıhan, 1995), bu nedenle dönem boyunca Kütahya ve çevresinde Türk ve Yunan birlikleri arasında çok sayıda çarpışma yaşanmıştır. Defalarca Kütahya ve çevresine saldırılar düzenlemiş olan Yunan birliklerinin işgal girişimleri uzun süre sonuçsuz kalmış, her seferinde Türk yerel direniş birlikleri (Değerli ve Sarıkoyuncu, 2017), Kuva-yı Milliye birlikleri (Erdoğan, 2006) ve nihayet düzenli birlikler tarafından Yunan saldırıları püskürtülmüştür. 1921 yılının temmuz ayında önceki başarısız girişimlerinden ders alan ve iyi organize olan Yunan işgal kuvvetleri, Türk birliklerine oranla silah, mühimmat ve sayı üstünlüğünün avantajını iyi değerlendirmiş (Aykut, 1935), günlerce süren kanlı çarpışmalardan sonra Kütahya’yı ele geçirmeyi başarmışlardır. Kütahya’ya giren Yunan hükümet görevlileri ile komuta kademesi, Rum ve Ermeniler tarafından sevinçle karşılanırken Müslüman halkın Yunan idaresine boyun eğmeleri sert ve tehditkâr ifadelerle talep edilmiştir (Çakmak, 2019). Yunan işgali boyunca Kütahya her yönüyle talana maruz kalmış, tarihi eserlere kadar birçok değerli mal ve eşya Yunan birlikleri tarafından yağmalanmıştır (Kaplan, 2007).

Döneme ait kaynaklarda Kütahya ile ilgili önemli bilgiler mevcuttur. İngiliz raporlarına göre Millî Mücadele dönemi başlangıcında Kütahya’nın nüfusu yüz on altı bin kişinin üzerinde olup bu nüfusun yaklaşık olarak sadece on bin kişilik kısmı gayrimüslimlerden oluşuyorken geri kalan nüfus Müslümanlardan oluşmaktadır (*A Handbook*, 1919). 1893 yılında Kütahya Sancağının toplam nüfusu 321.004 olup nüfusun yaklaşık %24’ü gayrimüslimlerden oluşmaktaydı. Birinci Dünya Savaşı yıllarında alınan Tehcir kararı sonrasında bölgedeki gayrimüslim nüfusun büyük oranda azalmış olması muhtemeldir. (Demiryürek, 2015). *The Encyclopedia Americana*’da Kütahya ile ilgili önemli bilgiler bulunmaktadır. Ona göre Bizans döneminden kalan şehir surlarının bulunduğu Kütahya, verimli bir bölgede kurulmuş olup şehirde çok sayıda cami, hamam ve birkaç kilise bulunmaktadır. Tahıl ürünleri ile birlikte tütün, haşhaş, sebze ve meyve çeşitleri yetişmektedir. Kütahya’da oldukça kaliteli fayanslar bulunsa da çanak çömleklerin eski ihtişamını koruduğu söylenemez. Şehirde mükemmel yün, keçi kılı, tavşan postu, afyon ve lületaşı ticareti yapılmaktadır (1922, p.561). Birinci Dünya Savaşından önce Yakın Doğu’daki en önemli tuğla fabrikası Kütahya’da bulunmuştur. Fabrikada erkek ve kadınlardan oluşan yüz elli kişi çalışmışken fabrikanın müdürlüğünü David Ohanessian yapmıştır. İngilizlerin Orta Doğu Uzmanı olarak bilinen Mark Sykes, Ohanessian’ın yeteneğini keşfettikten sonra onu Kütahya’dan alarak önce Halep’e ardından İngiliz işgali altındaki Kudüs’e götürmüştür. Ohanessian bir taraftan Kudüs’te bir tuğla fabrikası açmak için hazırlıklar yaparken diğer taraftan eskiden kendisinin işlettiği fabrikalardaki işçilere ulaşarak onların da Kudüs’e geçmelerini sağlamaya çalışmıştır. Ohanessian gittikten sonra Kütahya’daki tuğla fabrikası önemini yitirmiştir (Price, 1919). Osmanlı Hükümeti tarafından İstanbul’dan sürgüne gönderilmiş olan kişilerin gönderildikleri yerlerden biri Kütahya olmuştur. Mondros Mütarekesinden sonra ülkenin kurtuluşu hakkında çeşitli öneriler ortaya atılmış, bu önerilerden biri Amerikan Mandası altına girmek olmuş, önerinin en sıkı savunucularından biri Vakit Gazetesinin başyazarı Ahmed Emin (Yalman) olmuştur. Ahmed Emin, Amerikan mandasında fazlasıyla ısrar ettiği ve fikirlerini açıkça ortaya koyduğu gerekçesiyle Kütahya’ya sürgün edilmiş, orada üç ay kadar kaldıktan sonra tekrar İstanbul’a dönmüştür (Czapski, 1919).

Mondros Mütarekesinden sonra Anadolu’nun birçok yerinde müttefik devletler tarafından işgallere başlanmıştır. Müttefik devletler tarafından Yunan Başbakanı Venizelos, Osmanlı Devleti’ne Sevr Antlaşmasını zorla kabul ettirmekle görevlendirilmiş ve Venizelos bu görevi

memnuniyetle kabul ederek derhal işgallere başlamıştır (*How Greece, 1922*). Bilhassa İzmir'in Yunan birlikleri tarafından işgal edilmesi üzerine Anadolu'nun her tarafında olduğu gibi Kütahya'da da hızla milli bilinç oluşmuş, Kütahya halkı, kendi şehirlerinin de işgale maruz kalabileceği endişesi yaşamaya başlamıştır. Bunun üzerine Kütahya'da Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Kurulmuş, işgallere karşı protesto mitingleri düzenlenmiş ve işgalci devletlere protesto telgrafları gönderilmiştir (*Askeri Tarih, 2012*). Kütahya muharebesinde Yunan kuvvetleri birkaç ay önce I. ve II. İnönü Muharebelerinde yaşadıkları yenilgilerden ders çıkarmış görünerek taarruz planlarını iyi hazırlamışlardır (Duman, 2021). Türk birliklerinin Mustafa Kemal Paşa ve Fevzi Paşa tarafından denetlenmiş ve onaylanmış olan başarılı savunma planına rağmen Türk mevzileri Yunan birlikleri tarafından aşılmış ve Kütahya Yunan işgali altına girmiştir. Kütahya muharebesi sırasında asıl Yunan planı, Türk birliklerinin tamamen kuşatılarak imha edilmesi esasına dayanmış olsa da Türk birlikleri Yunan kuşatmasından sıyrılmayı başararak düzenli bir şekilde geri çekilmeyi başarmıştır. Buna rağmen muharebe sırasında her iki taraftan çok sayıda kayıp verilmiştir. Öyle ki, kayıp sayıları İngiliz ve Amerikan basınında on binlerle ifade edilmiştir. Türk ve Yunan kaynaklarının da kayıp sayılarıyla ilgili karşı tarafa yönelik abartılı rakamlar verdikleri anlaşılmıştır (Önalp, 1974).

Kütahya muharebesi ile ilgili Fevzi Paşa tarafından TBMM sürekli olarak bilgilendirilmiş, mecliste konuyla ilgili uzun müzakereler yapılmıştır. Nereden bakılırsa bakılsın, Eskişehir muharebesi ile birlikte Kütahya muharebesi Millî Mücadelenin en zor dönemlerinden birinin yaşanmasına neden olmuş, geniş bir alan Yunan işgali altına girmiştir. Millî Mücadele döneminde yaşanan gelişmelere bağlı olarak günümüzde Kütahya'da çok sayıda şehitlik ve anıt bulunmaktadır (Yeldemez ve Soylu, 2015). Bugüne kadar Millî Mücadele dönemini Amerikan (Ulagay, 1974) ve İngiliz (Özel, 2020) basınına yansımaları bakımından farklı açılardan ele alan çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmaların bazıları basın organlarında sınırlamaya gidilerek yapılmışken (Aybars, 1988) bazıları konuyu genel hatlarıyla ele almış (Arslan, 2021), diğer bazı çalışmalar ise birbirlerinin benzeri olmakla birlikte bazı yönlerden farklılaşan (Berk, 2020 ve Uzuner, 2022), fakat dönemi yine genel (Hacıhanıfioğlu, 2019) bir bakış açısıyla değerlendirmiş olan çalışmalar olmuştur (Öğreten, 2021). Bugüne kadar Millî Mücadele dönemi boyunca Kütahya'da yaşanan gelişmelerin, Amerikan ve İngiliz basın organlarından yararlanılarak değerlendirildiği müstakil bir çalışma olmadığı tespit edildiği için bu araştırmanın yapılmasına karar verilmiştir. İlgili ülkelerin basın organlarından dönemle ilgili doğrudan bilgiler tespit edildiğinden bu çalışmanın literatüre önemli bir katkı sunacağı düşünülmüştür.

1. Kütahya'nın İşgalinden Önce Yaşanan Gelişmeler

Mondros Mütarekesi hükümleri gereğince Osmanlı Devleti'nin silahlarını müttefik işgal kuvvetlerine teslim etmesi gerektiği için bazı İngiliz subayları Kütahya'ya giderek oradaki silah ve mühimmatların buldukları depolara el koymak istemiştir. Silahların müttefiklerin eline geçmesini istemeyen Kütahya yerel direniş kuvvetlerine mensup silahlı bazı kişiler tarafından İngiliz subaylarına ateş açılmış, bir süre için silahların transfer edilmesi engellenmiştir. Daha sonra çıkan çatışma sonucunda ateş eden kişiler kaçmak zorunda kalırken Kütahya'daki silah ve mühimmatlar araçlara bindirilerek İngiliz işgali altındaki İzmit'e gönderilmiştir. İngiliz subayları tarafından Kütahya'da yaşananlar İstanbul'daki İngiliz yetkililerine bildirilmiş, Anadolu'da İngilizlere karşı bir tutum değişikliğinin söz konusu olduğu, Anadolu'daki İngiliz görevlilerinin tehlike altında buldukları vurgulanmıştır ("Changing Attitude," 1919). Bir süre sonra İngiliz subayları Kütahya'dan silah kaçırmaya devam etmiştir. İstanbul'dan İngiltere'ye gönderilmiş olan bir rapora göre İngiliz birlikleri, Kütahya'dan Türklere ait yüz vagon dolusu silah ve mühimmat kaçırmıştır ("300 Cars of," 1919).

Mustafa Kemal Paşa ile ilgili haberler Millî Mücadele'nin erken dönemlerinden itibaren İngiliz ve Amerikan basınında yer almaya başlamıştır. The Times'teki bir habere göre Anadolu'da bulunan

ve İstanbul'daki hükümetin kararlarını tanımayan Mustafa Kemal Paşa tarafından yeni bir hükümet kurulmuş, hükümette yer alanlardan biri de Mebusan Meclisinde Kütahya Milletvekili olarak yer almış olan Ferit Bey olmuştur ("Separate Anatolian," 1920). Mustafa Kemal Paşa, Kütahya'daki gelişmeleri yakından takip etmiş, bir süre sonra şehre giderek durumu yerinde görmüş ve gerekli talimatları vermiştir. Mustafa Kemal Paşa, Kütahya'da Genelkurmay Başkanı Fevzi Paşa ve cephedeki diğer komutanlarla bir toplantı yapmıştır. Ana gündemi Kütahya'nın etrafındaki savunma hatları olan toplantıdan sonra Kütahya'nın savunması güçlendirilmiş, yeni hendekler kazılarak tel örgüler çekilmiştir (Beaumont, "Greece's," 1921). Mustafa Kemal Paşa, Kütahya ziyareti hakkında TBMM'deki kapalı oturumda bilgi vermiştir. Ona göre Kütahya'daki birlikler henüz on gün içinde teşkil edilmiş olup bir alay piyade birliğinden ibarettir. Üç taburdan oluşan alayın toplam asker sayısı bin yedi yüz kişi civarında olup ayrıca bir süvari bölüğü tesis edilmiştir. Kütahya'daki birliklerin tamamı için asker elbisesi ve silah temin edilmiştir. Bu birlikler Kütahya halkı tarafından oluşturulduğu gibi tüm ihtiyaçları da Kütahyalılar tarafından karşılanmıştır. Mustafa Kemal Paşa, Kütahya'daki birlikleri dikkatli bir şekilde teftiş etmiş ve birlikteki askerlerin firar etmeyen, silahlarını hiç teslim etmemiş askerler olduklarını görmüştür. Kemal Paşa, Kütahya cephesinde gördüğü askerlerin iyi eğitilmiş olduklarını ifade etmiştir. (TBMMZC, 1920).

Müttefik devletler, Osmanlı Devleti'ni barış antlaşmasını imzalamak zorunda bırakmak ve Anadolu'daki muhtemel bir direnişi engellemek amacıyla İzmir ve çevresinin Yunanistan'a verileceğini belirterek Yunanistan'ın İzmir'i işgal etmesini sağlamışlardır. Yunan birlikleri, kendilerine söz verilmiş olan İzmir ve çevresi ile yetinmeyerek bir süre sonra Anadolu'nun içlerine doğru işgal hareketlerine girişmişlerdir. Yunan işgal kuvvetlerinin işgal etmek istedikleri yerlerden biri Kütahya olmuştur. Kütahya, stratejik olarak kuzeyde Eskişehir'in, güneyde Afyonkarahisar'ın takviye edilebildiği, Konya demiryolu hattının üzerinde önemli bir noktada bulunduğu için Yunan birliklerinin hedefinde yer almıştır ("Stubborn Fighting," 1920). İzmir'den Anadolu'nun içlerine doğru işgale başlamış olan Yunan işgal kuvvetleri, Alaşehir'i işgal ettikten sonra Uşak ve Kütahya yönüne doğru ilerlemeye devam etmişlerdir. Yunan birliklerine karşı savaşmakta olan Türk direniş kuvvetleri, tüm kırsal yerleşim yerlerinde başarılı bir gerilla savaş tekniği ile Yunan işgalinin hızını düşürmüştür. Bunun yanı sıra Mustafa Kemal Paşa'nın oldukça dağınık bir halde bulunan birlikleri ile temas kurmakta zorlandığı, bunun da Yunan işgallerini kolaylaştıran bir faktör olduğu belirtilmiştir. Habere göre müttefikler artık İstanbul'daki hükümetten ziyade Mustafa Kemal Paşa ile muhatap olmak zorunda kalacaklardır. İngiliz hükümeti, Yunan işgalinin hızlı bir şekilde Anadolu'nun her tarafında yayılmasından duyduğu memnuniyeti dile getirmiştir (Landon, 1920).

Bir süre sonra Mustafa Kemal Paşa'nın talimatları doğrultusunda toparlanan ve takviye edilmiş olan Türk birlikleri, Kütahya'dan harekete geçerek Yunan işgal kuvvetleri üzerine saldırı düzenlemiş, saldırı sonucunda ağır kayıplar veren Yunan İşgal birlikleri geri çekilmek zorunda kalmıştır ("Greeks Turks," 1920). Kısa bir süre sonra yeniden harekete geçen ve Trakya'dan takviye edilmiş olan Yunan birlikleri, Bandırma, Bursa, Balıkesir ve Simav yönünden Kütahya üzerine saldırıya geçmiştir. Bağdat demiryolu hattını ele geçirmek amacıyla başlatılmış olan Yunan saldırıları Yunan uçakları tarafından desteklenmiştir. Yirmi dört saat kesintisiz süren çatışmalar Yunan yenilgisi ile sonuçlanmış, Yunan birlikleri geri çekilmek zorunda kalmıştır ("Greeks Start," 1920). Yunan saldırısını geri püskürten ve Yunan birliklerine ağır kayıplar verdiren Türk birliklerinin yaklaşık yirmi bin kişiden oluştuğu tahmininde bulunulmuştur ("Greeks in New," 1920). Geri çekilen Yunan birlikleri bir kez daha takviye birliklerle yeniden toparlanarak saldırıya geçmiş ve bu sefer Simav kasabasını işgal etmiştir ("Kemalists Retreating," 1920). The Daily Telegraph'taki bir iddiaya göre Kütahya'daki Ermeni ve Rumlar, çatışmalar sırasında Yunan birliklerine destek verdikleri gerekçesiyle Türk birlikleri tarafından Kütahya'dan sürgün edilmiştir ("More Armenian," 1920).

Türk birlikleri bir taraftan Yunan kuvvetleri ile mücadele ederken diğer yandan iç ayaklanmalarla uğraşmak durumunda kalmıştır. Bu isyanlardan biri olan Çerkez Ethem isyanı, bölgedeki Türk kuvvetlerini bir süre zor durumda bırakmıştır. Çerkez Ethem, Mustafa Kemal Paşa'nın öncülüğünde kurulmuş olan düzenli Türk birliklerine katılmayı reddederek ve milli kuvvetleri oyalamak suretiyle zaman kazandıktan sonra (Atatürk, 1927) ayaklanmış ve Türk birliklerine karşı saldırı başlatmıştır (Ertuna, 1974). 11 Ocak 1921 tarihinde Kütahya'yı işgal etmiş olan Çerkez Ethem, Türk birliklerinden iki subay ile altı yüz asker ve çok sayıda savaş malzemesi ele geçirdiğini iddia etmiştir. Çerkez Ethem'in Eskişehir üzerine yeni bir saldırı başlatma ihtimalinin yüksek olduğu bilgisi verildikten sonra, İsmet Paşa komutasındaki Türk millî kuvvetleri tarafından Ethem ve yanındaki birlikler üzerine düzenlenen operasyon sonucunda Ethem'in kaçarak Yunan birliklerine sığındığı ifade edilmiştir. ("Imperial and Foreign," 1921).

Ankara Hükümeti bir taraftan askeri operasyonlar yürüterek Yunan işgallerini engellemeye çalışmış, diğer taraftan diplomatik müzakereler yürütmüştür. Bu müzakerelerden biri de I. İnönü Muharebesi sonrası Londra'da Ankara Hükümeti adına Bekir Sami Bey ve İtalya Hükümeti adına İtalya Dışişleri Bakanı Count Sforza arasında imzalanan antlaşmadır. Antlaşmaya göre İtalyanlara ekonomik anlamda Kütahya ve çevresinde birtakım ayrıcalıklar verilmiştir. ("Italo-Turkish Pact," 1921). Ancak imzalanan antlaşma, daha sonra ülkeler arasında eşitlik ilkesine aykırı olduğu gerekçesiyle TBMM tarafından reddedilmiştir. Yunan hareketinin hedefi, İstanbul-Bağdat demiryolu üzerindeki bir istasyon olan ve Eskişehir ile Afyonkarahisar'ın ortasında bir yerde bulunan Kütahya şehri olmuştur. Konstantin'in geçen sonbahardaki hedefi Eskişehir olmuş, böylece asıl hedefi olan Ankara üzerine kolayca gitmek istemiştir. Bu seferki saldırılarda Yunan kuvvetleri müttefiklerin kontrolündeki tarafsız bölgelerden faydalanamamış oldukları için, asıl merkezleri İzmir olmuştur. Yunan Kralı Konstantin, Sevr'in Türklere zorla kabul ettirilebileceğine inanmış olsa da antlaşmaya imza atmış olan diğer ülkeler onunla aynı fikirde olmadıklarını, Sevr'in revizyondan geçirilmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Bunun üzerine Konstantin, müttefiklerin yardımına ihtiyacı olmadığını, Sevr'i Türklere tek başına kabul ettireceğini iddia ederek işgalleri genişletmeye başlamıştır. Yunan karargâh merkezi İzmir olduğu için, Yunan birliklerinin hedefindeki ilk yerlerden biri Kütahya olmuştur ("Tino's Lone Hand," 1921).

2. Kütahya'nın Yunan Birlikleri Tarafından İşgali

Yunan kaynaklı bildirimlere göre Türk birliklerinin Bursa ve Uşak hatlarındaki baskısının kırılması için Kütahya'nın işgal edilmesi zorunlu görülmüştür. Bu nedenle Yunan kuvvetleri Kütahya üzerine yeni bir saldırı hazırlığında olduklarını duyurmuştur ("The Greeks in Turkey," 1921). Bu amaçla Yunanistan'dan takviye birlikler, ağır silahlar ile savaş malzemeleri gönderilmiş, Yunan ordusu komuta kademesi yeni atamalarla güçlendirilmeye çalışılmıştır. Yunan bildirimlerine göre Yunan saldırısının rotası Uşak üzerinden Kütahya'nın ele geçirilmesi ve ardından Eskişehir üzerine operasyon yapılması şeklinde olacaktı ("New Greek Offensive," 1921). Yunan saldırısı Kütahya'ya ulaşmadan Türk birlikleri tarafından durdurulmuştur. Bir süre sonra Mustafa Kemal Paşa'nın Kütahya'da olduğu bilgisini edinmiş olan Yunan otoriteleri tarafından Kütahya'nın Yunan uçakları tarafından bombalanması talimatı verilmiş, bombalama sırasında Kemal Paşa'nın karargahının yakınına bombalar düştüğü halde Kemal Paşa'nın yara almadan kurtulduğu ifade edilmiştir. Mustafa Kemal Paşa'nın bulunduğu yerin Kütahya'daki gayrimüslimler tarafından Yunanlılara bildirildiği düşünülmüş, bunun üzerine Kütahya'daki Rumların durumu TBMM'de ele alınmış ve tüm gayrimüslimlerin şehirden çıkarılmasına karar verilmiştir (Beaumont, "Position at the Front," 1921).

Kütahya'ya düzenledikleri saldırılardan bir türlü sonuç alamayan Yunan işgal kuvvetleri, tüm imkanlarını seferber ederek büyük bir taarruz hareketi başlatmaya karar vermiştir. Bu amaçla 8 Temmuz 1921 tarihinde kuzey ve güney cephelerden eş zamanlı olarak taarruza geçen Yunan birlikleri, hızla ilerleyerek Batı Anadolu'da birçok yerleşim yerini işgal etmeye başlamıştır. Yunan

birliklerinin işgal etmek istedikleri yerlerden biri Kütahya olmuş ve şehir Yunan uçakları tarafından yoğun bir bombardımana uğramıştır (“Bombardment of Kutaia,” 1921). Kütahya, Yunan uçakları tarafından başlatılması planlanmış olan Yunan taarruzu öncesinde ilk olarak 28 Haziran 1921 tarihinde bombalanmaya başlanmış, bombalama dört saat boyunca devam etmiştir. Sonraki gün devam etmiş olan operasyon üç adet Türk uçağının karşı saldırısına maruz kalmış ve Yunan uçakları üslerine geri çekilmiştir. 3 Temmuz 1921 tarihinde Kütahya Yunan uçakları tarafından çok daha şiddetli bir şekilde bombalanmış ve şehirdeki Türk direniş birliklerine önemli oranda kayıp verdirilmiştir. Bu operasyon sırasında bir Yunan uçağı Türk uçaksavar birlikleri tarafından düşürülmüş olmakla birlikte uçağın pilotu Yunan işgal sahasına inmeyi başarmıştır (“Kutaia Bombarded,” 1921). Yunan kaynakları, bu saldırıdan sonra Türk birliklerinin Kütahya’dan geri çekildiklerini, Kütahya’nın Yunan işgali altına girdiğini ileri sürmüştür. Ayrıca yirmi bin Türk askerinin Yunan birlikleri tarafından esir edildikleri, çok sayıda Rus yapımı silah, mühimmat ve üç bin devenin Yunanlılar tarafından ele geçirildiği iddia edilmiştir (“In all Lands,” 1921). *The Tri-Country News*’teki bu haber her ne kadar doğru olmasa da yaklaşık iki hafta sonra Kütahya Yunan birlikleri tarafından işgal edilmiştir. Birkaç gün boyunca Kütahya dışında, şehrin kuzey, güney ve batı cephelerinde Türk-Yunan birlikleri arasında şiddetli çatışmalar yaşanmıştır (Beaumont, “Turco-Greek War,” 1921). Çatışmalar sırasında Yunan uçaklarının bombardımanı devam etmiş, beş uçaktan oluşan Yunan filosu Kütahya’yı yoğun bir şekilde bombalamış, tespit edilebilen Türk askeri kampları ile Kütahya tren istasyonu, Kütahya’daki silah depoları ve lokomotif deposu yoğun bir şekilde bombalanmıştır. Yunan uçaklarının bombardımanı sonucunda Kütahya’daki iki silah deposu havaya uçurulmuştur. Yunan uçakları, bombalamanın yanı sıra Türk birliklerinin buldukları noktaların fotoğraflarını çekerek Yunan komuta kademesine iletmıştır (Beaumont, “Aerial Activity,” 1921). Çatışmalar devam ettiği sırada Türk ulusal hareketi lideri Mustafa Kemal Paşa’nın Kütahya-Eskişehir arasındaki Türk birliklerinin yanına gitmek üzere Ankara’dan hareket ettiği bilgisi verilmiştir (“Greek-Kemal,” 1921). Bir süre önce Kafkas cephesinden gelen birliklerle takviye edilmiş olan Kütahya’daki Türk birliklerinin başında Albay Arif Bey yer almıştır (“Greeks, Turks,” 1921).

Yunan birliklerinin yoğun saldırılarını durduramayan Türk birlikleri Kütahya’dan çekilmeye başlamıştır (“Greek Aggressive,” 1921). 16 Temmuz 1921 tarihinden itibaren de Yunan birlikleri Kütahya’ya girmeye başlamıştır. Çatışma bölgesinden edinilmiş olan bilgilere göre Türk birlikleri, Kürtlerden ve Tatarlardan oluşturulan yeni birliklerle takviye edilmiş olup Türk-Yunan birlikleri arasındaki çarpışmaların daha da şiddetleneyeceği tahmin edilmiştir (“Tartar and Kurd,” 1921). Çarpışmalar devam ederken İzmir’den gönderilmiş olan bilgilere göre Yunan birlikleri Kütahya’yı ele geçirmiştir (“Greek Successes,” 1921). Kütahya’da Türk ve Yunan birlikleri arasında günlerce süren şiddetli çatışmalar sonucunda her iki taraftan çok sayıda kayıp verilmiş ve nihayetinde Türk birlikleri şehirden çekilmek zorunda kalmıştır (“The Greek Advance,” 1921). Kütahya’nın kuzeyi, batısı ve güneyinden saldırıya geçen Yunan birlikleri, şehrin etrafında iyi bir savunma hattı oluşturmuş olan Türk birliklerini neredeyse tamamen sarmıştır (King, 1922). Yunan saldırısını üç yönden beklemeyen Türk birlikleri bu durum karşısında zor durumda kalmış ve Yunan kuvvetleri tarafından tamamen çevrelenmemek için büyük mücadele vermek zorunda kalmıştır (Baş, 2022). Türk birliklerini tamamen imha etmeyi amaçlamış olan Yunan saldırı planı büyük oranda başarılı olmuş olsa da Türk birlikleri, Kuzeydoğu yönünde Türk hakimiyetinde kalmış olan hattın geri çekilmeyi başarmıştır. Böylece Kütahya’da bulunan Türk birliklerinin tamamı imha olmaktan kurtulmuştur. Çarpışmalar sırasında Yunan savaş uçaklarının Yunan zaferinde etkisi oldukça büyük olmuştur. Yunan uçakları Türk hattının gerisine düzenledikleri saldırılarla Türk birliklerine önemli oranda zarar vermiş, birliklerin düzenli bir şekilde geri çekilmesini engellemiştir. Ayrıca Yunan savaş uçakları tarafından Türk ikmal hatları büyük oranda imha edilmiş, Türk birliklerinin silah ve mühimmat ile takviye edilmeleri engellenmiştir. Yunan kaynaklarında bu başarı, Yunan tarihindeki en büyük başarı olarak gösterilmiştir. Ayrıca Yunan otoriteleri tarafından Kütahya’daki yenilgiden sonra Türklerin bir daha asla toparlanamayacakları iddia edilmiştir (Beaumont, “Greek

Victory,” 1921). Kütahya savaşı sonucunda Yunan birlikleri tarafından Türk birliklerine ait bazı ağır silahlar ele geçirilmiş, bu silahların bir kısmının Fransız yapımı olduğu anlaşılmıştır. Yunan birlikleri ayrıca yüz altmış sekiz adet ağır silah ve iki yüz deve ele geçirmiştir. Kütahya çevresindeki Türk savunma hattı, beş sıra hendek, tel örgü ve ağır silahların konuşlandırılmasıyla oluşturulmuştur. Yunan gözcü uçaklarının verdiği bilgilere göre Türk birlikleri, yeniden saldırıya geçmek üzere hazırlanmaktaydı (Beaumont, “Defense of Kutahia,” 1921).

Kütahya'nın Yunanlılar tarafından alınması Atina'da dikkatle izlenmiştir. Yunan birliklerini doğrudan komuta etmiş olan Yunan Kralı Konstantin ve Yunan Generaller Dousmanis ile Papuolas, Kütahya'nın Yunan birlikleri tarafından ele geçirilmesinden hemen sonra Kütahya'ya hareket etmiştir. Kral Konstantin'in Kütahya'ya görkemli bir giriş yapması için hazırlıklara başlanmıştır. Ayrıca Yunan kaynaklarında Türklerin Kütahya'da cesurca ve çok başarılı bir şekilde savaştıkları, İsmet Paşa komutasındaki Kemalist ordunun iyi organize olduğu bilgisi verilerek Yunan ordusunun başarısına vurgu yapılmıştır (“Turco-Greek War,” 1921). Genelkurmay Başkanı Fevzi Paşa ise TBMM'de yapmış olduğu konuşmasında, Türk birliklerinin Kütahya'dan çıktıklarını doğrulamış, geri çekilmenin düzenli ve başarılı bir şekilde yapıldığını belirtmiş, savaş sırasında Yunan birliklerinin çok büyük zayıat verdiklerini ifade ederek Kütahya-Eskişehir arasındaki bölgenin her tarafında binlerce Yunan askerinin cesedi bulunduğunu ifade etmiştir (“Turks Ask,” 1921). Türk haberleşme raporlarından alınan bilgiye göre Kütahya'nın Yunanlılar tarafından işgal edildiği bilgisi Türkler tarafından doğrulanmıştır. Rapora göre Türkler Kütahya'daki tüm silah ve mühimmat ile tüm birliklerini geri çekmeyi başarmıştır (“Le communique,” 1921). Kütahya ve çevresini bilen askeri uzmanlar, Yunan birliklerinin Kütahya'yı işgal etmelerindeki en önemli etkenin sahip oldukları iyi silahlar olduğunu, bununla birlikte Türk-Yunan savaşından henüz kesin bir sonuç alınmadığını belirtmiştir (“Greeks Allege,” 1921).

Kütahya'nın Yunan birlikleri tarafından ele geçirilmesi Atina'da büyük bir coşku ile kutlanmıştır. Atinalılar caddeleri doldurup kral ve ordu lehine sloganlar atarken tüm sokaklar Yunan bayrakları ile donatılmıştır (“Cheers for the King,” 1921). İzmir'deki Rum ve Ermeni halk da Kütahya'daki Yunan zaferini coşkuyla kutlamıştır. İzmir'deki kutlamalara eşlik etmiş olan Yunan Kralı Konstantin, Kütahya'ya gitmek üzere İzmir'den ayrılmıştır (“Greeks, King Konstantin,” 1921). Kütahya'nın Yunan birlikleri tarafından ele geçirilmesi sonrasında Yunan ana karargâhı Kütahya'ya taşınmıştır (James, “Turks in Retreat,” 1921). Yunan askerleri Kütahya'yı ele geçirdikten sonra şehrin içinde ve etrafında sistematik bir etnik temizlik hareketi başlatmıştır. Tüm köylerde yağma ve talan yapmış olan Yunan askerleri, tüm mallara ve ürünlere el koydukları gibi bütün Müslüman halkı göç etmeye zorlamıştır (“Excitement,” 1921). Ayrıca Yunan askerleri Kütahya'da bulunan birçok arkeolojik eseri, özellikle Roma dönemine ait yapıları talan etmiştir (“Archaeology,” 1921).

Kütahya savaşından sonra savaşla ilgili detaylar basında yer almıştı. Basında verilen bilgilere göre İsmet Paşa komutasındaki Türk birlikleri oldukça iyi savaştıkları gibi iyi eğitilmiş ve disiplin içinde hareket etmişti. Ana karargahını Kütahya'da kurmuş olan İsmet Paşa, şehrin Yunan işgali altına girmemesi için son ana kadar direnmişti. Diğer yandan Yunan askerlerinin de yüksek moralle ve iyi savaştıkları yorumu yapılmıştı. Ayrıca iki gün boyunca sürmüş olan süngü savaşlarında her iki taraftan çok sayıda kişinin yaşamını yitirdiği ifade edilmişti. Yunan kaynakları, Yunan Genelkurmay Başkanı Papoulas ile Yunan Veliyaht Prensini Kütahya'ya girdiklerini, Yunan kralının da bir iki gün içinde Kütahya'ya gireceğini bildirmişti (Beaumont, “The Fight at Kutahia,” 1921). Yunan otoritelerine göre yetmiş beş bin kişilik bir Türk birliği Kütahya savaşında yer almıştı (“Greek Hope,” 1921). Elbette ki bu bilgi abartılıydı, zira Anadolu'daki toplam Türk birliği dahi bu kadar değildi. Yunan Kralı Konstantin, Kütahya'nın alınmasından birkaç gün sonra Kütahya'ya gelmiş ve Kütahyalı Rum ve Ermeni halkın yoğun sevinç gösterileri arasında Kütahya'ya girmişti. Konstantin, Kütahya'ya taşınmış olan Yunan ana karargahından Yunan işgal operasyonlarını yönetmişti. (“Constantine Acclaimed,” 1921).

Kütahya’da toplanan Yunan savaş konseyi, Ankara üzerine bir sefer düzenlenmesine karar vermiştir. Bunun üzerine Erivan Ermenileri, Yunanlıların saldırısıyla eş zamanlı olarak Türkiye’nin Kafkas bölgelerini işgal edeceklerini ilan etmişlerdi (“A la suite,” 1921).

Kütahya savaşı ile ilgili batı basınından önemli bilgiler edinmek mümkün olmuştur. Bu haberlerden birinde savaş detaylı bir şekilde anlatılmıştır. Ona göre takviye edilmiş Yunan süvari birlikleri Uşak-Afyon hattındaki demiryolu üzerinde ilerlerken ilk olarak 12 Temmuz’da Türk birlikleri ile temasa geçmişlerdir. Türk birlikleri, direnci zayıf ve dağınık bir halde bulunmuşlardır. Yunan kuvvetleri, Türk birliklerinin güçlü savunma hatları kurdukları noktalar üzerinden değil, nispeten zayıf durumda bulunan Kütahya’nın güneyinden saldırıya geçerek Türk kuvvetlerini şaşırtmış, bir süre sonra da Kütahya’yı ele geçirmişlerdir. Türk birlikleri Kütahya’yı ancak 16 Temmuz’a kadar savunabilmiş olup o tarihten sonra şehir Yunan birliklerinin egemenliğine geçmiştir. Yunan kuvvetleri Kütahya’yı ele geçirmekle birlikte tüm umduklarını bulabilmiş değillerdir. Yunan komuta kademesinin asıl amacı, Türk ordusunun tamamen imha edilmesiydi ki bu konuda bir başarıdan söz etmek mümkün olmamıştır. Türk birlikleri yenilgiye uğrayarak geri çekilmek zorunda kalırken Yunan işgal kuvvetleri takip harekâtına başlamışlardır. Türk kuvvetleri Afyon’un doğusuna çekilirken Yunan birlikleri Eskişehir yönüne doğru harekâta devam etmişlerdir. Kütahya savaşından sonra şunu söylemek mümkündür; savaşın kesin sonucunu kestirebilmek henüz mümkün değildir, Yunan birliklerinin henüz ele geçirmek zorunda oldukları çok sayıda yer var ve tümünü alıp alamayacakları belli değildir. Çünkü Türk birlikleri geri çekilmeyi başarmış durumdadırlar ve kısa bir süre içinde toparlanmaları ihtimal dışı değildir (“La bataille de Kutaxia,” 1921). Atina’dan edinilen bilgilere göre Türk birlikleri, Fahrettin Bey komutasında Kütahya civarındaki Yunan kuvvetlerine karşı bir saldırı düzenlemiş oldukları halde çatışmaların sonunda Yunan kuvvetlerine karşı üstünlük sağlayamayarak geri çekilmişlerdir (“Turquie,” 1921). Kütahya savaşının en önemli kahramanlarından biri Albay Nazım Bey olmuştur. Nazım Bey, sayıca kendi birliğinden üstün olan Yunan birlikleri karşısında üç gün boyunca büyük bir direniş sergilemiş, bu sırada İsmet Paşa ve onun emrindeki birlikler sorunsuz bir şekilde Kütahya’dan çekilmeyi başarmışlardır. Yunan kurşunları ile can vermiş olan Nazım Bey’in son kelimesi *kismet* olmuştur (“Colonel Dies Hero,” 1921).

Kütahya’nın yanı sıra Batı Anadolu’daki birçok şehrin Yunan birlikleri tarafından işgal edilmesinden sonra Yunan kuvvetleri ile Türk birlikleri arasında 22 gün 22 gece süren Sakarya Meydan Muharebesi gerçekleşmiş ve savaş sonucunda Yunan ordusu daha fazla ileri gidememiştir. Savaş sonucunda müttefik devletlerde Yunanistan’ın işgal hareketini başarıyla tamamlayamayacağına yönelik kanaat oluşmaya başlamış ve Türk-Yunan hükümetleri barış müzakerelerine davet edilmiştir. Ankara’dan edinilen bilgilere göre Türklerin Paris’teki görüşmelerden bir sonuç çıkacağına dair pek beklentileri kalmamış olduğundan Türkler askeri planlarına ağırlık vermeye devam etmiştir. Nitekim gazete haberinde Türk komutanların Sivrihisar’da genel bir toplantı yaptıkları ve toplantıdan sonra komutanların cepheye hareket ettikleri bildirilmiştir. Komutanların toplantısından sonra Batı Cephesi Komutanı İsmet Paşa ile Muhittin Paşa birlikte Kütahya cephesine hareket etmiştir. Ankara kaynaklı başka bir önemli bilgi ise, Türklerin Yunanlılara karşı büyük bir saldırı hazırlığı içinde oldukları, Yunan ordusunun büyük bir moral bozukluğu içinde olduğunu iddia ettikleri ve Yunanlıların iyi planlanmış bir Türk ordusuna karşı koyamayacaklarını düşündükleri yönünde olmuştur (Brown, “Angora,” 1921). Kütahya civarında Yunan ordusu tarafından esir alınan Türk askerlerinin ifadelerine göre Türk birlikleri, Kütahya’yı ne pahasına olursa olsun savunmaya yönelik emir almışlardır ve onlara göre Çanakkale müttefiklere mezar olduğu gibi Kütahya Yunanlılara mezar olacaktır (“Athens Press Stories,” 1921).

3. Propaganda Amaçlı Haberler

Yunanlıların Batı Anadolu'daki işgallerini büyük oranda genişlettikleri 1920 yılında Yunan propagandasına yönelik haberlerin basında yer aldığı görülmektedir. O dönemde müttefik devletler ile Osmanlı Devleti arasında barış antlaşması imzalanmasının hazırlıkları devam etmiş, antlaşma şartlarının oldukça ağır olacağı açığa çıkmaya başlamıştır. Müttefikler, antlaşmayı uygulamakta zorlanabileceklerini göz önünde bulundurarak Batı Anadolu'da Yunan işgallerini teşvik etmişlerdir. Bu nedenlerden ötürü, o süreçte müttefik basınında sıkça Yunan propagandası yer almış, Yunan işgalleri meşrulaştırılmaya çalışılmıştır. Yoğun Yunan propagandası içeren haberlerden birine göre Yunan birlikleri, Kütahya'nın Simav kasabasını işgal etmek amacıyla Simav yakınlarına geldiklerinde kasabanın Müslüman halkının sözcülüğünü üstlenmiş olan bir heyet, Yunan birliklerinin komutanına giderek Simav'ı işgal etmeleri için başvuruda bulunmuştur. Ayrıca İsmail Bey önderliğinde bir muhafız birliği teşkil etmiş olan Müslüman halk, Yunan kralına tabi olduklarını ve onun adına hareket ettiklerini belirtmişlerdir. Habere göre Simav kasabası Yunan birliklerini sabırsızlıkla beklemiştir ve kasabadaki tüm evlerin pencerelerine Yunan bayrakları asılmıştır ("Les Grecs," 1920).

Kütahya savaşından sonra Amerikan ve İngiliz basın organlarında çok sayıda propaganda amaçlı haber yer almaya devam etmiştir. İlgili basın organlarında hem Türk hem Yunan kaynaklı propaganda haberlerine yer verilmiştir. Türk ve Yunan kaynaklı haberlerde taraflar, karşı tarafın kayıplarını mümkün oldukça yüksek göstermeye çalışırken kendi kayıplarını küçük gösterme çabası içerisine girmiştir. Yunan zaferi olabildiğince abartılmış, Kütahya'daki Yunan galibiyetinin tarihteki en büyük Yunan zaferi olduğu dahi ileri sürülmüştür ("Greece in Anatolia," 1921). Kütahya Yunan birlikleri tarafından işgal edildikten hemen sonra şehre girmiş olan Yunan devlet adamları, daha büyük hayallerin peşinden koşmaya, Ankara'yı alarak Türk direniş hareketini tamamen bitirmekten bahsetmeye başlamıştır. Onlara göre Ankara'nın alınması sadece birkaç hafta sürecek, Yunanistan bu harekattan büyük kazançlar sağlayacaktı. Yunan başbakanına göre Türk birlikleri bir daha toparlanmayı başaramayacaklardı, zaten Türk askerlerinin çoğu Yunan operasyonu sonucunda etkisiz hale getirilmiş, binlercesi esir edilmiş, on binlercesi de firar etmişti. Bu durumda Mustafa Kemal Paşa'nın elinde Yunan birliklerine karşı savaşıcak pek kimse kalmamıştı ("King and Premier," 1921). Nitekim Yunan kaynaklı bazı haberlerde; esir düşen Türk askerlerinin sayısının beş bin (Beaumont, "Defense of Kutahia," 1921), on bin ("King and Premier," 1921), on beş bin ("15.000 Prisoners," 1921), yirmi beş bin (Beaumont, "Greek Offensive," 1921) hatta otuz bin civarında olduğu iddia edilmiş, ayrıca toplam Türk kayıplarının elli bin kişinin üzerinde olduğu ileri sürülmüştür ("Greeks Take 30.000 Prisoners," 1921). Kütahya'nın Yunan birlikleri tarafından işgali sonrasında Atina'da çok sayıda evin penceresine İngiliz bayrakları asılmıştır. Hatta bir grup Yunan vatandaşı Atina'daki İngiliz elçiliğinin önüne giderek marşlar söylemiş, İngiliz elçisini elçilik balkonuna davet etmiştir. İngiliz elçi balkona çıkıp göstericileri selamlamış ardından tekrar içeri girmiştir. Haberin yazarına göre Yunanlılar, Yunan galibiyetinin İngilizler tarafından desteklendiği izlenimi oluşturmaya çalışmışlardır ("Turco-Greek War," 1921).

Yunan kaynaklı propaganda haberlerine Ankara ve İstanbul'daki Türk kaynaklarından karşılık verilmiştir. Ankara kaynaklı bir habere göre Türk birlikleri, Kütahya üzerine düzenlenmiş olan ilk Yunan saldırısı karşısında geri çekilmek zorunda kalmış olmakla birlikte bir süre sonra karşı saldırıya geçerek Yunan birliklerine ağır kayıplar verdirmiştir. Aynı habere göre Kütahya savaşında Yunan kayıpları on beş bin kişinin üzerinde olmuştur. Ayrıca İstanbul'daki Türk gazetelerine göre Kütahya'nın Yunan birlikleri tarafından işgal edilmesi abartıldığı kadar önemli bir şey değildi. Çünkü Türk birlikleri başarılı bir şekilde geri çekilmeyi başarmıştı ve bir süre sonra toparlanıp taarruza geçeceklerdi ("Decisive Battle," 1921). Bir diğer Türk kaynaklı habere göre Kemalist birlikler başarılı bir şekilde geri çekilmiş olup Türk ordusu fazla zayıf vermemişti ("La guerre en Orient," 1921).

4. Kütahya'nın Yunan İşgalinden Kurtarılması

Büyük Taarruz başlamadan bir süre önce Anadolu'daki genel duruma ilişkin basında dikkat çekici haberler yer almıştır. Bu haberlerden birine göre yaşam pahalılığından şikayetçi olan Amerikalılar eğer Anadolu'ya gelebilirlerse inanılmaz bir şekilde rahatlayacaklardı. Anadolu'da bolca ürün bulunmakta olup fiyatlar oldukça uygundu. Yunan ordusunun Ankara'ya doğru harekâtı sırasında geçtiği bölgelerde bir kuzu altmış sent, tavuk on iki sent, bir inek dokuz dolar ve bir yumurta yarım sente satılmıştı. Anadolu'nun her tarafında bol miktarda yiyecek bulmak mümkündü ve fiyatlar da Amerika'da savaş öncesindeki fiyatlardan bile daha düşük seviyelerdeydi. Anadolu'nun verimli tarlaları, Amerika'nın en verimli topraklarına rakip olacak durumdaydı. Tutumlu Türk ve Kürt çiftçilerinin başlıca ürünü buğdaydı ve onlar bir kıtaya yetecek miktarda buğday üretmekteydi. Kral Konstantin'in ordusu Kemalist Anadolu'nun içlerine doğru harekate başladığında, Yunan birlikleri yüz binlerce tonluk buğday ve tahıl ele geçirmişlerdi. Yunan hükümetinin planı, bu büyük hazineyi satarak Yunan parasına değer kazandırmaktı. Yunanlılar ayrıca sayılamayacak kadar çok sayıda sığır ve koyun ele geçirdiler. İnekler, öküzler ve manda sürüleri Batı Anadolu yaylalarını kaplıyordu. Meşhur Ankara keçileri ile Karaman Koyunları, o kadar çoktu ki Amerika'nın herhangi bir şehrindeki yarım kilo koyun eti fiyatına satılıyorlardı. Mustafa Kemal'in ordusunun dış yardım almadan bunca zaman ayakta kalmasını mümkün kılan şey işte bu büyük bereketti. Yunanlıların ilerlemesini sağlayan şey de bu büyük bolluktu. Yunan kuvvetlerinin Ankara üzerine düzenledikleri harekâtı tamamlamaları, İzmir'den ve Yunanistan'dan getirdikleri yetersiz miktardaki yiyeceklerle mümkün olmayacaktı. Anadolu'da az bulunan tek şey, özellikle güneyinde, suydur. Mustafa Kemal'in ordusunu yakalamak için takip harekâtına girişen Yunan birliklerinin geçtikleri bölgeler, dolambaçlı, tepelikli ve suyun uzak mesafelerde bulunduğu bölgelerdi. Bitkin haldeki Yunan askerleri, Asya'nın kavurucu güneşi altında kurumuş boğazlarına bir damla su değmeden uzun mesafeleri yürümek zorunda kalmıştı. Üstelik az sayıdaki su kaynaklarının geri çekilmekte olan Türk birlikleri tarafından kullanılamaz hale getirilmiş olması Yunan birliklerinin işini daha da zorlaştırmıştı. ("Food is so Plentiful," 1921).

Anadolu'daki görece bolluk ve ürün çokluğu müttelik devlet komiserlerinden Count Sforza tarafından da dile getirilmiştir. Sforza, İstanbul İtalyan Yüksek Komiseri olarak görevlendirildikten sonra İstanbul'a yerleşmiştir. Bir süre sonra Anadolu'ya bir seyahate çıkmış olan Sforza'nın, Bursa'ya geldiği zaman dikkatini çeken ilk şey erzak bolluğu olmuştur. Sforza, o dönemde İtalya'da kıtlık yaşandığını, bu nedenle İstanbul'daki İtalyanların da yokluk çekiyor olabileceğini düşündüğünden onlara İtalya'dan un getirdiğini belirtmiştir. İstanbul'daki İtalyanlar Sforza'nın getirmiş olduğu unu teşekkür ederek almışlarsa da daha beyaz, daha saf olan Türk unlarını tercih etmeye devam etmişlerdi. Sforza, İtalyanların muhtemelen kendi getirdiği unla dalga geçtiklerini bile ifade etmiştir (Sforza, 1930).

Mustafa Kemal Paşa'nın komutasındaki Türk birlikleri, Yunan kuvvetlerinin Anadolu'dan tamamen atılması amacıyla yaklaşık bir yıllık bir hazırlık aşamasından sonra harekete geçmiştir. 26 Ağustos 1922 tarihinde başlayan Türk Büyük Taarruzu kısa süre içinde Yunan ordusu için büyük bir felakete neden olmuştur. Nitekim Yunan hezimetini tüm detaylarıyla İngiliz ("Grave Position," 1922) ve Amerikan basınında yer almıştır (Clayton, "Here is," 1922). Türk birliklerinin muhtemel bir taarruz harekâtına Kütahya üzerinden girişeceklerini düşünerek Yunan birliklerinin önemli bir kısmını Kütahya ve çevresine konuşlandırmış olan Yunan komuta kademesi, Büyük Taarruzun Afyonkarahisar üzerinden başlaması sonucunda büyük bir şaşkınlık yaşamıştır. Neticesinde Afyonkarahisar'daki Yunan kuvvetleri tutmuş oldukları mevzilerden geri çekilmeye başlamıştır. Öte yandan Türk-Yunan kuvvetleri arasında Eskişehir civarında yaşanan çarpışmalarda Yunan birlikleri büyük bir yenilgi alarak ve binlerce kayıp vererek geri çekilmişlerdi. Bunun sonucunda Kütahya civarında bulunan Yunan birlikleri ile diğer Yunan birlikleri arasındaki iletişim kesilmiş ve Kütahya'daki Yunanlılar açık bir Türk hedefi haline gelmişlerdi. ("L'offensive Kémaliste," 1922). Dolayısıyla Kütahya'daki Yunan askerleri panik

içinde cepheyi terk ederek kaçışmaya başlamışlardı. Kısa bir süre içinde Kütahya, neredeyse hiç çatışma yaşanmadan 30 Ağustos 1922 tarihinde Türk birlikleri tarafından Yunan işgalinden kurtarılmıştı (“How the Greeks,” 1922). Kütahya’daki Yunan askerleri hızla cepheyi terk edip kaçarken bir yandan geride kalan Yunan birliklerini zor durumda bırakmış diğer taraftan büyük oranda kayıp vermeden Yunanistan’a dönmeyi başarmışlardı (“Turks Hot in Pursuit,” 1922). İsmet Paşa, Yunan birliklerinin Kütahya’dan hızla kaçtıklarını öğrendiği gibi kaçış yollarının kesilmesi ve imha hareketinin gerçekleştirilmesi yönünde gerekli emirleri vermişse de Yunan kuvvetleri kaçmayı başarmışlardı (“Harp Tarihi,” 1968). Ankara kaynaklı haberlere göre Yunan birlikleri Kütahya’da ağır kayıplar vermiş olup Kütahya’daki Yunan kayıpları beş bin kişinin üzerinde olmuştu (“Reports of Greek,” 1922). Yine bir diğer habere göre Yunanlılar büyük bir korku ve endişe halinde geri çekilip kaçmaya devam etmişlerdi. Eskişehir ve Afyonkarahisar’dan sonraki en önemli kent olan Kütahya, Türk birlikleri tarafından tamamen sarılmıştı. Türk birlikleri çok hızlı bir şekilde hareket ettikleri gibi büyük bir moral motivasyon üstünlüğüne sahip olarak savaşmışlardı (“Allies Consider,” 1922).

Yunanlılar uğradıkları büyük hezimetin ardından Batı Anadolu’yu tamamen boşaltmak zorunda kalmıştır. Tüm savaş malzemeleri ile araç gereçlerini bırakarak kaçmış olan Yunan askerleri kaçarken neredeyse tüm köyleri ve kasabaları ateşe vermiş, çok sayıda insanın canına kıymıştır. Nitekim Amerika’nın İzmir Başkonsolosu Horton tarafından Amerikan Dışişlerine yazılmış olan telgrafta da Yunan ordusunun Kütahya’yı boşaltırken şehrin tamamını ateşe verdiği bilgisine yer verilmiştir (“Papers Relating,” 1922).

5. Sonuç

Yunanistan, müttefik devletlerin kendisine verdiği Sevr’in zorla kabul ettirilmesi ödevini sevinçle kabul etmiş ve bu amaçla işe koyulmuştur. Müttefik savaş gemilerinin desteği ve koruması altında İzmir’i işgal eden Yunan birlikleri bir süre sonra Sevr Antlaşmasını Osmanlı Hükümetine zorla imzalatırmak amacıyla 22 Haziran 1920 tarihinde İzmir’den hareketle Balıkesir ve akabinde Bursa’ya kadar olan Batı Anadolu’yu işgal etmiştir. Ankara’daki Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşlarının Sevr Antlaşmasını imzalamayı reddetmesi üzerine Yunan orduları Bursa’dan hareketle Anadolu’nun daha da içlerine doğru harekete geçmiştir. İnönü muharebelerinden bir netice elde edemeyen Yunan ordusu bu sefer yönünü Kütahya’ya çevirmiştir. Kuzey ve güney demiryolu hatlarının üzerinde bulunan Kütahya, ilk andan itibaren Yunan birliklerinin işgal etmek istedikleri yerlerden birisi olmuştu. Nitekim Yunan ordusu, Kütahya üzerine çok sayıda saldırı düzenlemiş olsa da uzun süre Kütahya’yı işgal etmeyi başaramamıştı. İnönü muharebelerinin akabinde Yunanlılar bu sefer daha büyük bir ordu ile Kütahya üzerine harekete geçmiştir. 1921 yılı temmuz ayının ilk günlerinde gerçekleşen Eskişehir-Kütahya Savaşları sırasında şehrin çevresinde günler süren kanlı çarpışmalar yaşanmıştır. Silah, mühimmat ve asker sayısı anlamında avantajlı durumda bulunan Yunan kuvvetlerine karşı İsmet Paşa komutasındaki Türk birlikleri başarılı bir direniş göstermiştir. Yunan uçakları Kütahya’da büyük bir tahribata neden olmuştur. Kendi emrindeki birliklerden daha güçlü durumda bulunan Yunan ordusuna karşı daha fazla direnemeyeceğini anlayan Mustafa Kemal Paşa, Türk birliklerine Sakarya nehrinin doğusuna çekilme emri vermiştir. İsmet Paşa komutasındaki Türk birlikleri Kütahya’yı başarılı bir şekilde ve fazla kayıp vermeden tahliye etmiştir. Böylece Kütahya 17 Temmuz 1921 tarihinden itibaren Yunan işgali altına girmiştir. Kütahya’daki Yunan zaferi hem Yunanistan basınında hem Amerika ve İngiliz basın organlarında haddinden fazla abartılmış, Yunanistan tarihinin en büyük zaferi olarak anlatılmıştır.

Yunan işgali döneminde Kütahya her yönden tahribata uğramış, şehir adeta yağmalanmıştır. Müslüman halk şehirden göçe zorlanırken Kütahyalı Rum ve Ermeni halk Yunanlılarla birlikte hareket etmekte tereddüt etmemiştir. İngiliz ve Amerikan basınındaki haberlere göre Yunan birlikleri, işgal ettikleri tüm bölgelerde olduğu gibi Kütahya’da da halkın malına el koymuş, yüz

binlerce tonluk tahıl ürünlerini ve on binlerce hayvanı Yunanistan'a nakletmiştir. Kütahya halkı açlığa mahkûm olmuş, sokaklarda dilenmek durumunda bırakılmıştır. Yunan birliklerinin Anadolu'dan tamamen atılması hedefiyle başlamış olan Türk Büyük Taarruzu sonucunda Yunan ordusu tarihinin en ağır hezimetlerinden birine uğratılmış, Büyük Taarruz, Afyonkarahisar'da başladıktan sadece dört gün sonra Kütahya Yunan işgalinden kurtarılmıştır. Yunan askerleri Kütahya'yı savunmak için neredeyse tek bir kurşun sıkamadan kaçıp gitmek zorunda kaldıkları gibi halktan gasp ettikleri malların büyük kısmını geride bırakmak durumunda kalmıştır. Yunan işgali öncesindeki Kütahya ile ilgili kaynaklarda yer almış olan bilgilere göre oldukça müreffeh yaşam standardının bulunduğu Kütahya, Yunan işgalinden sonra harap bir kent haline dönmüştür.

Kaynakça

- 15.000 Prisoners at Kutaia. (1921, July 21). *The New York Times*, p.17.
- 15.000 Prisoners Taken by Greeks, King Konstantin Goes to Command in Attack on Turks. (1921, July 21). *The Evening Star*, p.13.
- 300 Cars of Turkish Ammunition Seized by the British at Kutaya. (1919, November 12). *Appleton Crescent*, p.1.
- Allies Consider Armistice Plan in Asia Minor. (1922, September 05). *New York Tribune*, p.4.
- Archaeology on the March. (1921, November 25). *Centralia Fireside Guard*, Missouri, p.8.
- Arslan, M. (2021). *Amerikan Basınında Millî Mücadele*, Ankara: Gece Kitaplığı.
- Askeri Tarih Belgeleri Dergisi*, (2012). 61/128, Ankara: Genelkurmay Basımevi.
- Atatürk, K. (1927). *Nutuk*, Ankara: Kültür Bakanlığı.
- Athens Press Stories. (1921, July 23). *The Daily Telegraph*, p.11.
- Aybars, E. (1988). Millî Mücadele'de İngiliz basını. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 4(12), 603-636.
- Aykut, F. (1935). *İstiklâl Savaşında Kütahya ve Eskişehir Muharebeleri*, İstanbul: Askeri Mecmua.
- Baş, M. F. (2022). *Türk İstiklâl Harbi'nde Kütahya-Eskişehir Muharebeleri*, [Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi Veri Tabanı.
- Beaumont, A. (1921, May 16). Greece's War. *The Daily Telegraph*, p.5.
- Beaumont, A. (1921, July 04). Position at the Front. *The Daily Telegraph*, p.12.
- Beaumont, A. (1921, July 14). Turco-Greek War, Alleged Severe Fighting. *The Daily Telegraph*, p.13.
- Beaumont, A. (1921, July 15). Turco-Greek War, Aerial Activity. *The Daily Telegraph*, p.10.
- Beaumont, A. (1921, July 19). Turco-Greek War, Defense of Kutahia. *The Daily Telegraph*, p.12.
- Beaumont, A. (1921, July 20). Greek Victory, Capture of Kutahia, Turks Encircled. *The Daily Telegraph*, p.10.
- Beaumont, A. (1921, July 20). Greek Victory, Capture of Kutahia. *The Daily Telegraph*, p.10.
- Beaumont, A. (1921, July 21). Turco-Greek War, The Fight at Kutahia. *The Daily Telegraph*, p.12.
- Beaumont, A. (1921, July 23). Greek Offensive. *The Daily Telegraph*, p.10.
- Berk, A. (2020). *Amerikan Basınında Türk Millî Mücadelesi (1918-1922)*, [Yüksek lisans tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi Veri Tabanı.

- Bombardment of Kutaia by Greeks also Reported as Successful. (1921, July 06). *The Citizen*, p.1.
- Brown, C. (1922, March 22). Angora Not Confident, Nationalists Little Disposed to Pin Hopes on Conference. *The Evening Star*, p.1.
- Changing Attitude of Turkish Nationalists. (1919, October 11). *The Nottingham Evening Post*, p.1.
- Cheers for the King & Army. (1921, July 20). *The Guardian*, p.7.
- Clayton, J. (1922, September 11). Here is First Full Story of Greek Debacle. *Chicago Tribune*, p.3.
- Colonel Dies Hero, Nazim Bey Gives Life to Save Force of Ismet Pasha. (1922, January 24). *The Madison Daily Leader*, p.2.
- Constantine Acclaimed by People of Kutaya. (1921, July 25). *Chicago Tribune*, p.5.
- Czapski, L. (1919, August 31). Turks Declare War for Leader Strong Enough to Rescue Nation from Ruin. *The Pittsburg Sunday Post*, Section Two, p.4.
- Çakmak, F. (2019). *Türk İstiklal Harbi'nde Kütahya-Eskişehir Muharebeleri (10-24 Temmuz 1921)*, [Yüksek Lisans Tezi, Milli Savunma Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi Veri Tabanı.
- Decisive Battle to Come. (1921, July 23). *The Daily Herald*, p.3.
- Değerli, E. S. ve Sarıkoyuncu, A. (2017). Millî Mücadele'de Kütahya Sancağı Müftüleri. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5(59), 1-21.
- Demiryürek, H. (2015). *Ertuğrul Sancağı (1910-1918)*. Bilecik: Bilecik Üniversitesi Yayınları.
- Duman, S. (2021). *Kütahya-Eskişehir – Kurtuluş Savaşı'nın Unutulan Muharebeleri*, İstanbul: Kronik Kitap.
- Erdoğan, M. (2006). *Millî Mücadele'de Kütahya ve Çevresindeki Savaşlar*, [Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi Veri Tabanı.
- Ertuna, H. (1974). *Türk İstiklâl Harbi VI nci Cilt, İstiklâl Harbinde Ayaklanmalar (1919-1921)*, Ankara: Genelkurmay Basımevi.
- Excitement Over Fall of Kutahia, Big Victory Claimed. (1921, July 20). *The Daily Herald*, p.3.
- Food is so Plentiful in Turkey That Whole Sheep Sell for 60c. (1921, October 21). *The Evening Star*, p.36.
- Grave Position of the Greek Army, Totally Defeated. (1922, September 04). *The Daily Telegraph*, p.9.
- Great Britain, Naval Intelligence Division. (1919). *A Handbook of Asia Minor*, Vol. I, London: Naval Staff, Intelligence Department.
- Greece in Anatolia. (1921, July 26). *The Daily Telegraph*, p.8
- Greek Aggressive, Capture of Kutahia Reported. (1921, July 16). *Leicester Mercury*, p.1.
- Greek Hope for the Fall of Eskişehir Next. (1921, July 21). *The Daily Herald*, p.3.
- Greek Successes in Asia Minor, Kutahia Captured. (1921, July 18). *The Newcastle Daily Chronicle*, p.7.
- Greek-Kemal Forces in Battle Before Kutaia. (1921, July 14). *Lewiston Evening Journal*, p.1.
- Greeks Allege are Smashing Turkish Army. (1921, July 26). *Evening World-Herald*, p.1.
- Greeks in New Drive upon Mustapha Kemal. (1920, August 06). *The Baltimore Sun*, p.1.

- Greeks Start Drive. (1920, August 06). *The Philadelphia Inquirer*, p.4.
- Greeks Take 30.000 Prisoners. (1921, July 20). *Lincolnshire Echo*, p.3.
- Greeks Turks in Big Battle, Many Die. (1920, August 03). *The Sacramento Star*, p.1.
- Greeks, Turks in Big Battle, Colonel Bey Heads Nationalist Forces Before Kutaia. (1921, July 21). *The Port Huron Times-Herald*, p.1.
- Günhan, A. (2016). *Millî Mücadele Döneminde Kütahya Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Millî Yardım Defteri III*, Kütahya: Kütahya Belediyesi.
- Hacihanıfioğlu, A. (2019). *Millî Mücadele'nin İngiliz Basınındaki yankıları (1919-1922)*, [Yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi Veri Tabanı.
- Harp Tarihi Vesikaları Dergisi*, (1968). 17/63, Ankara: Genelkurmay Basımevi, Belge No: 1420.
- How Greece is Trying to Redeem the Allies' Pledge to Humanity. (1922, January 01). *The New York Times*, p.8.
- How the Greeks Left Asia Minor, Graphic Story of the Turks' Drive. (1922, September 07). *Liverpool Post and Mercury*, p.7.
- Imperial and Foreign News Items. (1921, January 19). *The Times*, p.9.
- In all Lands, Concise Review of Week's News. (1921, July 09). *The Tri-Country News*, p.6.
- Italo-Turkish Pact, Future of Smyrna and Thrace. (1921, April 16). *The Times*, p.7.
- James, E. L. (1921, July 22). Turks in Retreat from Eski-Shehr, Mustapha Kemal Announces that They are Retiring to Prepared Positions. *The New York Times*, p.3.
- Kaplan, F. (2007). *Yunan İşgalinin Kütahya ve çevresindeki etkileri*, [Yüksek lisans tezi, Dumlupınar Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi Veri Tabanı.
- Kemalists Retreating. (1920, September 06). *Evening Despatch*, p.3.
- King and Premier Confer at Kutaia. (1921, July 31). *The Evening Star*, p.3.
- King Constantine's Tour. (1921, August 17). *The Daily Telegraph*, p.10.
- King, W. C. (1922). *King's Complete History of the World War, War of the Turkish Partition 1920-1921*, Springfield: The History Associates.
- Kutaia Bombarded by Greek Planes. (1921, July 09). *The Citizen*, p.3.
- Kutaia. (1922). *The Encyclopedia Americana*, New York: The Encyclopedia Americana Corporation.
- L'offensive Kémaliste, Les Pertes Grecques. (1922, Septembre 05). *Gazette de Lausanne*, p.4.
- La bataille de Kutaxia. (1921, Août 11). *Journal de Genève*, p.1.
- La guerre en Orient, Les succès annoncés par Angora. (1921, Juillet 26). *Journal de Genève*, p.6.
- Landon, P. (1920, June 29). Turkey and Allies, Serious Position, Treaty in Danger. *The Daily Telegraph*, p.13.
- Le communique Turc. (1921, Juillet 26). *Le Peuple*, p.3.
- Les Grecs en Asie Mineure. (1920, Août 05). *Journal de Genève*, p.4.
- More Armenian Massacres. (1920, October 11). *The Daily Telegraph*, p.16.

- New Greek Offensive in Asia Minor Expected, Army Consolidated and Reinforced by Reserves and New Equipment. (1921, April 23). *New York Tribune*, p.6.
- Öğreten, C. (2021). *Amerikan Basınında Batı Anadolu'da Yunan İşgali (1919-1922)*, [Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi Veri Tabanı.
- Önalp, K. (1974). *Türk İstiklâl Harbi II nci Cilt, Batı Cephesi, 4 ncü Kısım, Kütahya, Eskişehir Muharebeleri (15 Mayıs 1921 – 25 Temmuz 1921)*, Ankara: Genelkurmay Basımevi.
- Özel, E. (2020). *İngiliz basınında Millî Mücadele ve Mustafa Kemal Paşa*, İstanbul: Cinius Yayınları.
- Öztürk, A. (2018). *Millî Mücadele'de zor yıllar (1919-1922) Kütahya ve havalisi*, Kütahya: Egemen Yayınları.
- Papers Relating to the Foreign Relations of the United States*. (1922, September 02). The Consul General Smyrna Horton to the Acting Secretary of State. Smyrna: Telegram: 767.68/274.
- Price, C. (1919, July 26). British Restore World's Sacred Buildings. *Deseret Evening News*, p.1.
- Reports of Greek Defeat and Disorder. (1922, September 05). *The Guardian*, p.7.
- Sarıhan, Z. (1995). *Kurtuluş Savaşı Günlüğü III (Açıklamalı kronoloji) TBMM'den Sakarya Savaşı'na (23 Nisan 1920-22 Ağustos 1921)*, Ankara: TTK Basımevi.
- Separate Anatolian State, Rebel Leader's Reply to Cabinet. (1920, April 15). *The Times*, p.15.
- Sforza, C. C. (1930). *Makers of modern europe, portraits and personal impressions and recollections*, London: Elkin Mathews & Marrot.
- Stubborn Fighting, Greek Battalion Force to Retire. (1920, August 04). *The Times*, p.9.
- Tartar and Kurd Troops are Sent to Kutaia and Severe Battle Impends. (1921, July 16). *Asbury Park Evening Press*, p.7.
- TBMM Gizli Celse Zabıt Ceridesi, I. Dönem, I. Yasama Yılı, I. Cilt, 45. Birleşim, s120.
- The Greek Advance, Fresh Key Position Reported Captured. (1921, July 18). *The Guardian*, p.9.
- The Greeks in Turkey. (1921, April 29). *Daily News*, p.10.
- Tino's Lone Hand Offensive. (1921, July 15). *New York Tribune*, p.8.
- Turco-Greek War, The Fight at Kutahia. (1921, July 21). *The Daily Telegraph*, p.12.
- Turks Ask Allies to End Greek War. (1921, July 27). *The Evening Star*, p.1.
- Turks Hot in Pursuit. (1922, September 04). *Newcastle Daily Chronicle*, p.7.
- Turquie. (1921, Novembre 04). *Gazette de Lausanne*, p.6.
- Ulagay, O. (1974). *Amerikan basınında Türk Kurtuluş Savaşı*, İstanbul: Yelken Matbaası.
- Uzuner, Ş. O. (2022). *Amerikan basınının gözünden Millî Mücadele*, İstanbul: Yeditepe Akademi.
- Yeldemez, Z. ve Soylu, U. (2015). *Kurtuluş diyarı şehitlik ve anıtlarıyla Kütahya*, Kütahya: Kütahya Valiliği.